"असितो देवलः सत्यः शर्यमाली महाशिराः। अर्कावसुः सुमित्रश्च मैत्रेयः शुनको बलिः॥")
शुनकचञ्चुका, स्त्री, (शुनकस्य चञ्चुरिव। इवार्थे कन्।) क्षुद्रचञ्चुक्षुपः। इति राजनिर्घण्टः॥
शुनकचिल्ली, स्त्री, (शुनकप्रिया चिल्ली।) शाकविशेषः। तत्पर्य्यायः। श्वचिल्ली२ श्वानचिल्लिका ३। अस्या गुणाः। कटुत्वम्। तीक्ष्णत्वम्। कण्डूव्रणनाशित्वञ्च। इति राजनिर्घण्टः।
शुनाशीरः, पुं, (शुनाशीरौ वायुसूर्य्यौ अस्य स्त इति। अर्श-आदित्वादच्।) इन्द्रः। इति भरतद्विरूपकोषः॥
शुनासीरः, पुं, (शुनासीरौ वायुसूर्य्यौ अस्य स्त इति। शुन।सौर+अर्श आद्यच्।) इन्द्रः। यथा,—
"शुनाशीरो द्वितालव्यः शुनासीरो द्विदन्त्यकः तालव्यादिर्दन्त्यमध्यः शुनासीरश्च दृश्यते॥"
इत्यमरटीकायां भरतः॥
(यथा, मैत्तिरीयसंहितायाम्। १।८।७।१।
"इन्द्राय शुनासीराय पुरोडाशमिति॥" *॥
वायुसूर्य्यौ। इति निघण्टुः।५।३॥"शु-शब्दार्थविशिष्टात् शुन गतौ इत्यस्मात् इगुपधलक्षणः कः। क्षिप्रं गच्छत्यन्तरिक्षमिति शुनो वायुः यद्वा, शु-शब्दोपपदान्नयतेर्गतिकर्मणः अन्येष्वपि दृश्यते इति डः। भाष्ये तु शु एतदर्थतो निर्वचनं प्रायेण। सर्त्तेः 'डिण्डीरवानीरगभीरगम्भीर-कुम्भीर-शीरकाश्मीरजम्बीरकीरतीरादयः' इति ईरन्-प्रत्ययष्टिलोपश्च निपात्यते। सदा सरणात् सीर आदित्यः। शुनश्च सीरश्च देवताद्वन्द्वे च इत्यङ्।" इति तट्टीकायां देवराजयज्वा॥*॥ इन्द्रवायू। यथा, ऋग्वेदे। ४। ५७। ८।
"शुनासीरा शुनमस्मासु धत्तम्॥")
"हे शुनासीरा इन्द्रवायूवादित्यौ वा।" इति। तद्भाष्ये सायणः)
शुनिः, पुं, (शुनति क्षिप्रं गच्छतीति। शुन गतौ +"इगुपधात् कित्।" उणा० ४।११८। इति इन्। स च कित्।) कुक्कुरः। इति हेमचन्द्रः
शुनी, स्त्री, (श्वन्+गौरादित्वात् ङीष्।) कुक्कुरी। इत्यमरः॥ (यथा, भागवते। ८। १८।११।
"अहो निरीक्ष्यतामस्या दास्याः कर्म्म
ह्यसाम्प्रतम्।
अस्मद्भार्य्यां धृतवती शुनीव हविरध्वरे॥")
कुम्भाण्डी। इति राजनिर्घण्टः॥
शुनोरः, पुं, कुक्कुरीसमूहः। इति त्रिकाण्डशेषः
शुन्ध, क शुद्धौ। इति कविकल्पद्रुमः॥ (चुरा०-पर०-अक०-सेट्। क, शुन्धयति। अयमात्मनेपदीत्येके। इति दुर्गादासः॥
शुन्ध, ञ शुद्धौ। इति कविकल्पद्रुमः॥ (भ्वा०-उभ०-अक०-सक०च-सेट्।) शुद्धिरिह शुद्धीभावः शुद्धीकरणञ्च। ञ, शुन्धति शुन्धते जलेन लोकः। यो गां शुन्धति सत्येनेति हलायुधः। गां वाचम्। इति दुर्गादासः॥
शुन्ध्युः, पुं, (शुन्ध शुद्धौ+"यजिमनिशुन्धिदसिजनिभ्यो युच्।" उणा० ३।२०। इति युच्।) अग्निः। इत्युणादिकोषः॥ (आदित्यः। पक्षिविशेषः। यथा, ऋग्वेदे। १। १२४। ४।
"उपो अदर्शि शुन्ध्युवो न वक्षः॥"
"शुन्ध्युरादित्यः सर्व्वेषां शोधकत्वात् ***यद्वा शुन्ध्युरिति जलचरः श्वेतवर्णः पक्षिविशेषः।" इति तद्भाष्ये सायणः॥)
शुन्भ, श दीप्तिहिंसनयोः। इति कविकल्पद्रुमः॥ (तुदा०-पर०-अक०-हिंसने सक०-सेट्।) श, शुम्भति शुम्भति। शुशोभ शुशुम्भ। इति दुर्गादासः॥
शुन्यं, क्ली, शुनीसमूहः। इति त्रिकाण्डशेषः॥ रिक्ते, त्रि। इति जटाधरः॥ (यथा, साहित्यदर्पणे ३ परिच्छेदे।
"शून्यं वासगृहं विलोक्य शयनादुत्थाय किञ्चित् शनैर्निद्राव्याजमुपागतस्य सुचिरं निर्वर्ण्य पत्युर्मुखम्॥"
शुने हितम्। श्वन्+"उगवादिभ्यो यत्।" ५।१।२। इति यत्। "शुनः सम्प्रसारणं वा च दीर्घत्वम्।" इत्युक्त्या सम्प्रसारणम्॥)
शुभ, प श दीप्तिहिंसनयोः। इति कविकल्पद्रुमः॥ (तुदा०-पर०-अक०-हिंसने सक०-सेट्। प श, शुम्भति शुशोभ। प्राञ्चस्तु ह्लादौ च शुभ शुन्भ भासनहिंसनयोरिति पठन्ति। इति दुर्गादासः॥
शुभ, लृ ङ दीप्तौ। इति कविकल्पद्रुमः॥ (भ्वा०-आत्म०-अक०-सेट्।) लृ, अशुभत्। ङ, शोभते। न शोभति सभामध्ये इति गणकृतानित्यत्वादिति रमानाथः। वस्तुतस्तु शोभते शोभः पचादित्वादन्। ततः शोभ इवाचरतीति क्वौ साध्यम्। इति दुर्गादासः॥
शुभं, क्ली, (शोभते इति। शुभ दीप्तौ+कः।) मङ्गलम्। इत्यमरः॥ (यथा, कथासरित्सागरे। १२४। ११२।
"अहो मूर्खोऽयमशुभं शुभमित्यभिनन्दति॥"
पद्मकाष्ठम्। इति राजनिर्घण्टः॥ (उदकम्। इति निघण्टुः। १। १२॥ शुभपर्य्याये शुभमित्यव्ययमप्यस्ति। इति काशिका। ५।२। १४०॥)
शुभः, पुं, (शोभते इति। शुभ+कः।) विष्णुआदिसप्तविंशतियोगान्तर्गतत्रयोविंशयोगः। तत्र जातफलम्। यथा, कोष्ठीप्रदीपे।
"शुभप्रसूतः शुभक्षत्ररागां
शुभोदयेष्टो विदुषां समाजे।
करोति नित्यं शुभकर्म्म धीमान्
शोभाधिकः शोभनवेशधारी॥"
शुभः, त्रि, (शुभमस्यास्तीति। अर्श आद्यच्।) क्षेमशाली। (यथा, मनुः। ८। २८७।
"पञ्चाशत्तु भवेद्दण्डः शुभेषु मृगपक्षिषु॥")
खंसञ्चारिपुरम्। इति मेदिनी। भे, ८॥
शुभंयुः, त्रि, (शुभमस्यास्तीति। शुभम्+"अहंशुभमोर्युस्।" ५। २। १४०। इति युस्।) मङ्गलान्वितः। इत्यमरः॥ (यथा, रघुः।८।६।
"अधिकं शुशुभे शुभंयुना
।इतयेन इयमेव सङ्गतम्॥")
शुभगन्धकं, क्ली, (शुभो गन्धो यस्य।) वोलम्। इति राजनिर्घण्टः॥ मङ्गलगन्धयुक्ते, त्रि॥
शुभग्रहः, पुं, (शुभः ग्रहः।) सौम्यग्रहः। स तु गुरुः शुक्रः पापायुतबुधः अर्द्धाधिकचन्द्रश्च। यथा,—
"अर्द्धो नेन्दुः कुजो राहुः शनिस्तैर्युत इन्दुजः।
रविः पापा भवन्त्येते शुभाश्चान्ये प्रकीर्त्तिताः॥"
इति सारसंग्रहः॥
तद्वारे शुभकर्म्मकरणं यथा,—
"शुभग्रहार्कवारे च मृदुक्षिप्रध्रुवेषु च।
शुभराशिविलग्ने च शुभं शान्तिकपौष्टिकम्॥"
इति संस्कारतत्त्वम्॥
शुभङ्करः, त्रि, (शुभं करोतीति। शुभ+कृ+खच्।) मङ्गलकारकः। यथा, भूरिप्रयोगे।
"क्षेमङ्करः क्षेमकारी भद्रङ्करशुभङ्करौ॥"
स्वनामख्याताङ्गशास्त्रकारके, पुं॥
शुभङ्करी, स्त्री, (शुभं करोति या। कृ+खच् ङीष्।) पार्व्वती। इति शब्दरत्नावली॥
शुभदः, पुं, (शुभं ददातीति। दा+कः।) अश्वत्थवृक्षः। इति राजनिर्घण्टः॥ शुभदातरि, त्रि॥ (यथा, बृहत्संहितायाम्। ८। २२।
"अपरस्यां स्वात्याद्यं
ज्येष्ठाद्यं चापि मण्डलं शुभदम्॥")
शुभदन्ती, स्त्री, (शुभौ दन्तौ यस्याः। ङीष्।) पुष्पदन्तभयोषित्। सुदती। इति मेदिनी॥
शुभपत्रिका, स्त्री, (शुभानि पत्राणि यस्याः। स्वार्थे कन्। टापि अत इत्वम्।) शालपर्णी। इति राजनिर्घण्टः॥ मङ्गलपत्रिका च॥
शुभवासनः, पुं, (शुभं शोभनं यथा तथा वासयति मुखमिति। शुभ+वस+णिच्+ल्युः।) मुखवासकरगन्धः। यथा,—
"मुखवासकरो गन्ध आमोदी मुखवासनः।
मुखवासन इत्येके शुभवासन इत्यपि॥"
इति शब्दरत्नावली॥
शुभसूचनी, स्त्री, (शुभं सूचयतीति। सूच्+णिच्+ल्युः। स्त्रियां ङीष्।) देवीविशेषः। सुवचनीति ख्याता। सा च स्त्रिया पूज्या। तस्याः ध्यानं यथा,—
"रक्ता पद्मचतुर्म्मुखी त्रिनयनी चामीकरालङ्कृता
पीनोत्तुङ्गकुचा दुकूलवसना हंसाधिरूढा परा
ब्रह्मानन्दमयी कमण्डलुकराचाभीतिहस्ता शिवा
ध्येया सा शुभसूचनी त्रिजगतामम्बापदुद्धारिणी॥"
इत्याचारमौर्त्तण्डः॥
शुभस्थली, स्त्री, (शुभा स्थली।) यज्ञभूमिः। इति केचित्॥ मङ्गलभूमिश्च॥